

УДК 343.36

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

OBJECTIVE SIGNS OF THREATS OR VIOLENCE AGAINST A DEFENSE ATTORNEY OR PERSON: PROBLEMATIC ASPECTS

Вербицька Н.В.,

*аспірант кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики*

ДВНЗ «Одеський національний університет імені І.І. Мечникова»

Статтю присвячено дослідженню об'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 398 Кримінального кодексу України. Здійснено огляд сучасних проблем структурування родового об'єкту щодо цього злочину. Зроблено висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, родовий об'єкт, злочини проти правосуддя, погроза або насильство щодо захисника чи представника особи.

Статья посвящена исследованию объективных признаков преступления, предусмотренного ст. 398 УК Украины. Осуществлен обзор современных проблем структурирования родового объекта относительно этого преступления. Сделан вывод о необходимости усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, родовый объект, преступления против правосудия, угроза или насилие в отношении защитника или представителя лица.

Article is devoted research of the objective signs of the crime provided by item 398 of Criminal Code of the Ukraine. The review of modern problems of structuration of the generic object of this crime is carried out. The conclusion about necessity of improvement of the criminal legislation of Ukraine becomes.

Key words: criminal law, generic object, crimes against justice, threat or violence against defense counsel or representative of the person.

Постановка проблеми. Підвищена суспільна небезпека посягань на безпеку осіб, що надають правову допомогу громадянам, не викликає сумнівів, давно визнана в науці кримінального права та обумовлена тим, що даний злочин руйнує основи судової влади, перешкоджає нормальній діяльності правозахисних організацій.

Одним з елементів складу злочину є його об'єкт, який має багатопланове кримінально-правове значення. Кожний суб'єкт при вчиненні злочину завжди наносить або ставить під погрозу нанесення шкоди чи збитку певному об'єкту, що охороняється кримінальним законом.

Стан опрацювання цієї проблематики. Доктрина радянського та пострадянського кримінального права України завжди визнавала вчення про об'єкт злочину загально визнаною концепцією. Згідно із домінуючою до недавнього часу думкою, об'єктом злочинів визнавалися «суспільні відносини». Проте, зміни кримінально-правової доктрини обумовили існування певної різноманітності концепцій об'єкта злочину в сучасній кримінально-правовій літературі. Дослідники цієї проблеми розглядають

об'єкт складу злочину як суспільні відносини (професори В.Я. Тацій, М.Й. Коржанський, М.І. Бажанов, В.О. Навроцький), як правовідносини (професори С.Я. Лихова), як соціально-значущі блага, цінності (професори П.С. Матишевський, Є.В.Фесенко, А.В. Наумов), як потерпілого від злочину в широкому розумінні (професори Г.П. Новосьолов, В.О. Туляков, І.Я. Козаченко), як охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (професори О.М. Костенко, П.П. Андрушко). Ретельний аналіз проблематики досліджень об'єкта складу злочину в сучасній кримінально-правовій літературі було надано в монографії С.Я. Лихової [1, с. 17–79]. У цій статті ми обмежимося лише вказівкою на найбільш значущі риси теоретичних розробок у цій сфері.

Метою статті є розкриття проблеми родового об'єкту досліджуваного злочину з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Виклад основного матеріалу. Як правило, постулат розгляду об'єкта складу злочину як суспільних відносин у тій або іншій послідовності підтримується й у сучасній кримінально-правовій літературі. Вважається, що правильне визначення поняття,

змісту та ознак об'єкта має важливе теоретичне та практичне значення. Таке положення дозволить більш повно з'ясувати його сутність, а також визначити коло суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Тому домінує думка про те, що всі об'єкти слід визначати, виходячи з наступного: ступеня узагальненості суспільних відносин, які беруться під охорону кримінально-правовими нормами і які виступають об'єктами різних злочинів, і важливості охоронюваних суспільних відносин, яким злочин безпосередньо наносить шкоду. Науково обґрунтоване та практично значуще визначення точних правових ознак об'єкта посягання на життя працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків має велике значення для виявлення характеру та ступеня суспільної небезпеки цього злочину, його об'єктивних і суб'єктивних ознак, які мають юридичне значення для кваліфікації цього злочину, розмежування його від суміжних злочинів, для призначення покарання тощо.

Розглядаючи об'єкт злочину як суспільні відносини, ми стикаємося із серйозними труднощами при дослідженні механізму заподіяння шкоди особистості й визначення наслідків злочину. Виникає питання про те, яким чином заподіюється шкода суспільним відносинам і що відбувається з ними після заподіяння їм шкоди. Із часом більшість вчених стали доходити висновку про те, що заподіяння шкоди об'єкту можливо тільки шляхом впливу на його елементи.

Для того щоб усунути виникле протиріччя між описом об'єкта в законі як певних соціальних цінностей та концепції про розгляд його як суспільних відносин, деякі вчені пропонують виділяти матеріальне та формальне визначення об'єкта. У «матеріальному» визначенні об'єкт завжди виступає як суспільні відносини. У «формальному» – об'єктом є те, чому злочинне посягання завдає або може завдати шкоди, або те, на що спрямований злочин. У зв'язку із цим було запропоновано розрізнати об'єкт правової охорони та об'єкт посягання [2, с. 138]. Так, дійсно, всі представлені до цього концепції не є досконалими, і ми вважаємо за доцільне дотримуватися позиції професора Є.Л. Стрельцова, згідно з якою суспільні відносини, що перебували в сфері кримінального права, можуть виступати як об'єктом злочину, так і об'єктом кримінально-правової охорони [3, с. 81].

Суспільні відносини стають об'єктом кримінально-правової охорони тоді, коли кримінальне право, покликане охороняти саме ці суспільні відносини, набуває чинності, тобто вони здобувають таку якість із того моменту, коли кримінальний закон взяв їх під свою охорону.

Доки немає злочинного посягання, суспільні відносини існують як об'єкт кримінально-правової охорони, а вже після вчинення злочину ці відносини виступають як об'єкт злочину. Між об'єктом злочину і злочинним діянням існує, умовно говорячи, постійний зв'язок: доки немає злочину, злочинних дій – немає і об'єкта злочину, відбувається злочин –

з'являється об'єкт цього злочину. Таким чином, об'єкт злочину – це суспільні відносини, охоронювані Кримінальним кодексом (далі – КК) України, на які посягає злочинне діяння [3, с. 81].

Таким чином, сучасна українська наука кримінального права, виходячи з конституційного принципу верховенства права, усе більше відходить від абстрактно-політичного визначення об'єкта злочину і його видів. Ми погоджуємося з думкою відомого українського вченого, професора В.П. Ємельянова про те, що загальний, родовий і видовий об'єкти, на відміну від безпосереднього об'єкта, у реальній дійсності не існують, вони є узагальнюючими поняттями, які входять структурно в такі ж абстрактні категорії, як загальне, родове та видове поняття складу (загальний, родовий, видовий склад) і належать не до категорії «злочин» як явища реальної дійсності, а до категорії «склад злочину» як наукової абстракції [4, с. 187]. Саме ці обставини обумовили необхідність досліджувати ці питання в цьому розділі нашого дослідження з метою більш повного й чіткого визначення підстав і передумов кримінально-правового захисту тих благ, цінностей і, особливо, статусних особистих прав і законних інтересів, які взяті під охорону статтею 348 КК України.

Щодо родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 398 КК України, то академік В.Я. Тацій наголошує, що «під родовим (груповим) об'єктом розуміють об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, які повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм» [5, с. 105].

Саме цю його властивість було покладено в основу побудови Особливої частини КК, що дозволило законодавцю в цілому правильно об'єднати в межах одного розділу КК норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини [5, с. 106].

Виходячи з цього, родовим об'єктом злочинів розділу XVIII Особливої частини КК України є встановлений законом порядок здійснення правосуддя судом, органами дізнання і досудового слідства, прокуратури, а також органів, що виконують судові вироки, рішення та постанови [6, с. 383–384].

Такий підхід щодо розуміння правосуддя, на думку деяких науковців, є таким, що відповідає сучасним віхам розуміння правосуддя. Зрозуміло, що поняття «правосуддя» в такому широкому значенні є діяльністю не тільки суду, а й тих органів, які сприяють (допомагають) суду в реалізації поставлених цілей і завдань перед правосуддям (досудове слідство, прокуратура тощо). З позиції кримінально-правової охорони, як об'єкт воно теж вважається поняттям більш ширшим, ніж правосуддя як специфічний вид державної діяльності, що здійснюється тільки судом під час розгляду адміністративних, кримінальних і цивільних проваджень [7, с. 41].

Необхідність розуміння кримінального права в широкому сенсі обумовлена, тим, що як сама діяльність щодо здійснення правосуддя, так і пов'язана

з нею процесуальна діяльність інших органів та посадових осіб вимагають для свого належного виконання особливих умов. Зазначені види діяльності протікають у тій сфері життя суспільства, яке характеризується підвищеним рівнем конфліктності інтересів, і в найбільшій мірі це стосується саме кримінального судочинства. Використання в кримінальному законодавстві та теорії кримінального права терміну «правосуддя» не відповідає буквальному його тлумаченню, тому що розширює зміст цього поняття, однак даний термін, як ніякий інший, визначає ту специфічну сферу державної діяльності, яка підлягає самостійному кримінально-правовому захисту, і тому його використання в зазначеному тлумаченні представляється виправданим [8, с. 68]. Однак, на нашу думку, під правосуддям у вузькому сенсі слід розуміти винятково судову діяльність.

Наявність широкого та вузького розуміння поняття «правосуддя» ініціює правознавців на пошук шляхів усунення існуючих у кримінальному праві протиріч, пов'язаних, насамперед, із застосуванням широкого тлумачення терміну «правосуддя», з позиції якого, як було зазначено вище, правосуддя розглядається не тільки як діяльність суду, але і як діяльність прокуратури, органів досудового слідства та виконавчих органів.

Як справедливо зауважує дослідник А.В. Воронцов, інтереси правосуддя, що характеризують його як специфічне й цілісне, полягають у тому, щоб діяльність органів правосуддя закінчилась встановленням істини з провадження, застосуванні таких заходів державного примусу (якщо в цьому є потреба), які б відповідали сьогоденню. Важливою рисою діяльності, в якій ці інтереси переломлюються, є її особливі форма та зміст. Процесуально це не порожня формальність, а необхідні умови кримінального провадження [7, с. 42]. Наголошене стосовно кримінальних проваджень зберігає свого значення й сили щодо цивільних і адміністративних. Отже, будь-яка діяльність, спрямована на здійснення правосуддя, прова-

джується в процесуальному змісті та формі. Це підкреслює, що діяльність суду, як і органів досудового розслідування, а також діяльність з виконання постанов і рішень суду щодо проваджень відбувається у визначеному законом порядку шляхом виконання послідовних актів з розкриття злочину й покарання злочинця, а також правильного (об'єктивного, справедливого тощо) розгляду проваджень відповідно до встановлених законом правил і дотримання гарантій. Процесуальна форма такої діяльності визначає використання при розгляді доказів, що мають значення для кримінального провадження, а також охорони прав і свобод людини й громадянина або підприємств, установ чи організацій [7, с. 42].

При цьому перераховані органи, становлячи частину органів державної влади, виконують й інші функції: управлінські, господарські, організаційні та інші. Кримінальний закон охороняє не всі види діяльності цих органів. Тільки їхня специфічна діяльність з вирішення завдань правосуддя спрямована на виявлення, викриття та покарання винних у вчиненні злочинів осіб, вирішення цивільних, адміністративних та інших справ, виконання судових рішень, та перебуває під охороною кримінально-правових норм про злочини проти правосуддя. Тому й існує певне ствердження, що об'єктом злочинів проти правосуддя є діяльність відповідних органів, а не просто діяльність органів щодо здійснення правосуддя [9, с. 506].

Висновки. Таким чином, ми цілком підтримуємо позицію вчених, які вважають, що родовий об'єкт злочинів, передбачених у розділі XVIII Особливої частини КК України, не може бути зведений лише до правосуддя у вузькому розумінні цього терміну, а є суспільними відносинами, що забезпечують нормальне функціонування органів дізнання та досудового слідства щодо всебічного та об'єктивного розслідування злочинів, судових органів з правильного вирішення справ, кримінально-виконавчих органів у питаннях належного виконання судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : [монографія] / С.Я. Лихова. – К.: Київський університет, 2006. – 573 с.
2. Курс уголовного права: Общая часть: Учебник: в 2 т. / [Г.Н. Борзенков, В.С. Комиссаров, Н.Е. Крылова, Н.Ф. Кузнецова и др.]; под ред.: Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжкова. – М.: Зерцало, 1999. – Т. 1: Учение о преступлении. – 1999. – 592 с.
3. Уголовное право Украины. Общая часть : [ученик] / [Е.Н. Алиева, Л.К. Гаврильченко, Т.А. Гончар, Л.Д. Закруа, Е.Н. Миколенко, С.Н. Кучанский и др.]; отв. ред Е.Л. Стрельцов. – Х.: Одиссей, 2009. – 344 с.
4. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В.П. Емельянов. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 291 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-е вид., перероб. і допов.]. – Х.: Право, 2010. – 456 с.
6. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / [А.П. Бабій, І.С. Доброход, Ю.А. Кармазін, В.О. Корнієнко, Г.В. Загіка, О.С. Козерацька та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є.Л. Стрельцова. – Х.: Одиссей, 2009. – 496 с.
7. Воронцов А.В. Родовий об'єкт злочинів проти правосуддя: шляхи удосконалення / А.В. Воронцов // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 2. – С. 41–44. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Purch_2014_2_14.
8. Максимов С.В. Правосудие как объект уголовно-правовой охраны / С.В. Максимов // Журнал Российского права. – 2013. – № 4. – С. 65–72.
9. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.